

KISEBBSÉGBEN, KÖZÖSSÉGBEN

Balázs Sándor
nyolcvanadik
születésnapjára

Bodó Barna (editor)
Minoritate, colectivitate

Editura și Tipografia *TEMPUS*
Timișoara Str. Nufăr Nr. 24.
România
ISBN 978-973-1958-03-3

Kisebbségben, közösségben

Balázs Sándor nyolcvanadik
születésnapjára

SZERKESZTETTE

Bodó Barna

TÁRSSZERKESZTŐK

Bakk Miklós, Veress Károly

GRAFIKAI SZERKESZTŐ

Könczey Elemér

A kötet megjelenését támogatta a

© POLITEIA Romániai Magyar Politikatudományi Egyesület

© Bolyai Társaság

Felelős kiadó: Szász Alpár Zoltán

Korrektúra: Lázár Ildikó

Készült a Tempus Nyomdában

Temesvár, 2008

Tartalom

- Görömbei András: Balázs Sándor köszöntése 7
- Egyed Péter: Realitásfogalmak és metafizikai következmények a
XX. század elejének magyar filozófiájában 9
- A. Gergely András: Identitásaink tükrében 21
- Demeter M. Attila: A nemzeti kisebbségek problémája az
angolszász politikai filozófiában 57
- Bakk Miklós: Modernség és nemzetdefiníciók 75
- Bognár Zoltán: Az autonómia jogának liberális megalapozása 99
- Tonk Márton: Kisebbségvédelem és „kisebbségi jogrend” az
Európai Unióban 109
- Sárosi-Mardirosz Krisztina-Mária: Az iskolai tannyelv
megválasztásának motivációrendszere 129
- Gál László: A magyar anyanyelvű diákok kétnyelvűségének
változatai Erdélyben 179
- Bodó Barna: Egyetemépítés és multikulturalitás 201
- Márton János – Orbán Balázs: Elemzés a 2005-ös kisebbségi
törvénytervezetről 231
- Szász Alpár Zoltán: A román demokrácia (számszerű) jellemzése
– másfél évtized után 287

- Pesti Sándor: Mérhető-e a kormányzati teljesítmény? 317
- Vekov Károly: Bocskai – a politikus 341
- Nagy Mihály: Az „irányított” politikai aktivizmus. A Magyar
Népi Szövetség kialakulása 349
- Molnár Gusztáv: A mackinderi képlet, avagy az eurázsiai
geopolitikai szinergia esélyei 377
- Balázs Sándor fontosabb munkái 397

Bodó Barna

Egyetemépítés és multikulturalitás

Az erdélyi magyar (felső)oktatás kálváriája legjobban a Bolyai Egyetem történetével mutatható be, ugyanis ez a folyamat az egyetem létrejöttét, illetve az ellehetedénítés kontextusát és eszközeit illetően is egyesíti azokat az elemeket, amelyek okán a román kisebbségpolitika „állatorvosi lovának” tekinthető. Ezen az eseten mind a diktatúra, mind pedig 1989 utáni, 1996-tól kezdődően procedurális értelemben demokratikus hatalomgyakorlás kisebbségellenessége egyaránt kimutatható.

Jelen dolgozat, egy több mint hat évtizedet átfogó munka részeként,¹ tételesen az ezredforduló utáni történéseket taglalja. Mivel minden elemzés egy általános folyamatba illeszkedik, szükséges a történet összefoglalása, a magyar felsőoktatásért vívott küzdelem korszakolása, az összefüggések feltárása, és a felelős tényezők viszonyulásának az elemzése. Bár fontos és az egyetemi szféra kérdésértelmezését illetően minden bizonnyal tanulságos volna, jelen elemzés nem tér ki az egyetem kérdéséről folytatott sajtóvitákra, a körülbelül fél tucat sajtóvita anyagának a feldolgozása ebbe a keretbe nem fért bele.

A dolgozat első része az egyetem és a kisebbségi érdekvédelem kapcsolatát tárgyalja, a következő az egyetem kérdésében a román és a magyar oldal között törésvonalként jelentkező multikulturalizmus elvét

¹ A dolgozat a Babeş-Bolyai Tudományegyetem illetve az erdélyi magyar felsőoktatás helyzetét taglaló, megjelenés előtt álló *fehér könyv* részére készült. Mivel a Bolyai egyetem visszaalakítását felvállaló Bolyai Társaság alapító elnöke Balázs Sándor professzor volt, a dolgozatot neki ajánlom.

és romániai/kolozsvári gyakorlatát mutatja be, ezt követi a folyamat korszakolása, majd az elemzés a Bolyai Kezdeményező Bizottság fellépése, az egyetemkérdés új képviseleti lehetőségeinek a bemutatásával zárul.

1. Egyetem és kisebbségi érdekvédelem

Az utóbbi szűk két évtized történései a kisebbségi érdekvényesítés romániai lehetőségeivel, eszköztárával és támogatottságával kapcsolatosan ébresztenek komoly dilemmákra utaló kérdéseket. Amennyiben egy nemzeti kisebbségi közösség – jelesül a magyar – kiemelt, szimbolikus jelentőségű céljaként határozza meg az állami magyar oktatási nyelvű egyetem megvalósításának ügyét, és 18 év alatt az állami intézmények részéről érkező válaszok a legjobb esetben engedelmeknek nevezhetők, akkor rá kell kérdezni annak a politikának a mibenlétére mind a magyar politikai elit, mind pedig a magyar közösség oldaláról. Milyen politikai mozgástere volt az illető közösség politikai képviselőtének, mennyire adekvát módon képviselte az ügyet, és – nem utolsósorban – a politikai érdekképviselő és a képviselt közösség között milyen társadalmi „elszámolási mechanizmus” alakult ki. Szükséges az értékelés, hiszen a romániai magyarság politikai képviselőte 12 éve – 1996 óta – gyakorlatilag hatalmon van, volt alkalma nem csupán ellenzékben, de kormányzaton belülről is képviselni a közösség érdekeit és ugyanakkor önnön politikai programját.

A politikai kudarc az egyetem kérdésében természetesen elsősorban a domináns helyzetben lévő többségi politikát minősíti,² de látni kell azt is, hogy minden hasonló kudarc a nemzetközi kisebbségvédelem jogszabályi és intézményi keretét illetve a nemzetközi szervek ajánlásait, ezek betartásának ellenőrzését is minősíti bizonyos fokig. Ennek az elemzésnek nem az a célja, hogy a kisebbségi érdekképviselőte tevékenységet teljességében vizsgálja, de szükséges a dilemma létét jelezni, és adandó alkalommal vele elemző módon foglalkozni.³

² Az egyetem kérdése, általában az oktatás ügye sajátos közpolitikai kérdés, hiszen a magyar közösségnek megadott egyetem nem vesz el semmit a többségi közösségtől. Vagyis az elutasítást nem lehet eszközhiány vagy más hasonló érvekkel indokolni.

³ Lásd: Bodó Barna: *A Bolyai egyetem, mint kisebbségpolitikai projekt*. Előadás az Európai Unió – nemzetek és nemzeti kisebbségek c. konferencián. Kolozsvár, 2008. III. 28.

Tény, s ezt ebben az összefoglaló munkában megfelelő adatsorok illusztrálják, hogy a BBTE keretében a magyar oktatás intézményes kerete 1993-tól kezdődően jelentős mértékben bővült,⁴ bár ez az arányszámok vonatkozásában nem jelent igazi javulást (a magyar oktatók száma is alig változott közben – csak a szakok és a hallgatók száma nőtt). A bővülés az egyetem ügyét, a kisebbségi oktatás általános kezelését illetően váltást nem jelent. A román többség – és ebben az egyetemi szféra vezetői teljes mértékben egyetértenek a román politikai elitel – nem tekinti partnernek a magyarokat, sem a közösség politikai képviselőit, sem pedig az egyetemi kérdésekben megnyilvánuló kulturális-szakmai elitjét.⁵ Az egyetem ügyéhez paternalista módon viszonyuló román többség úgy viszonyul a helyzethez, mintha egyedül rá tartozna a megoldás kialakítása, neki volna joga egyedül – egyeztetés nélkül – kimondani, mi legyen jó a magyar kisebbségnek. Ez a diktatú-

⁴ Az 1989 végi adatok: a filológia magyar nyelv és irodalom szakán kívül magyar hallgatók száma: történelem – 4, filozófia – 5, lélektan, szociológia, pedagógia 2-2-2. Mivel egyik szakon sem volt évfolyamonként legalább 3 hallgató, ezeken a szakokon a magyar oktatás megszűnt. Az 1990/91-es tanév adatai: az egyetem nyolc fakultásán összesen 7703 hallgató tanult, a magyar diákok száma összesen 1357 (17,6%), ebből 961 a nappali tagozaton, 149 estis és 247 látogatás nélküli. Az 1994/95-ös tanévben a helyzet: 13.179 román és 2682 (20,35%) a magyar hallgató, akik közül 1600 (12,1%) tanult magyarul. 2000-ben sikerült beindítani a jogi és közgazdasági karokon is a magyar nyelvű oktatást, ezzel a BBTE-n és kihelyezett tagozatain 46 szakon folyt magyarul oktatás. A 36993 hallgatóból magyar volt akkor 6042 (16,33%), magyarul tanult 3888 (10,5%). A 2007-es diák-összlétszám 44 462, magyar hallgatók száma 10 411 (23%), ebből magyarul tanult: 6986 (15,6%).

⁵ A román vezető politikusok viszonyulását a Bolyai Egyetem kérdéséhez illusztrálja az a történet, amelyről Balázs Sándor számolt be még 1990-ben nyilvánosan. Balázs Sándor ma ekként idézi fel a Ion Iliescuval történt 1990-es hivatalos találkozó egyik mozzanatát. „Az 1990-es májusi elnökválasztás előtt az RMDSZ képviselői, Domokos Gézával az élen megbeszéléseket folytattak a három akkori elnökjelölttel: Ion Iliescuval, Radu Câmpeanuval és Ion Rațiuval. A velem lezajlott találkozón Iliescu a régi kollegiális, könyvszerkesztő-társi hangnemben kezdte a beszélgetést, Domokos kimért RMDSZ-politikusként válaszolt. Ekkor tettem fel Iliescunak a kérdést: tudom, hogy ott volt a két kolozsvári egyetem egyesítésén, most, utólag hogyan ítéli meg ezt az aktust. Megdöbbenő választ adott, ugyanis azt mondta, most is egyetért velem, ez az egyesítés szükséges volt, ugyanis az 1956-os magyarországi ellenforradalom (igen, így mondta) után a Bolyain eluralkodott a magyar nacionalizmus. Arra, hogy én csendesen megjegyeztem: akkor forradalom, nem ellenforradalom volt Magyarországon, nem reagált.”

rából visszaköszönő eljárás szubsztantív vonatkozásban, a demokrácia tartalmi kérdéseit illetően alapjaiban kérdőjelezi meg a román demokráciát. A román elit úgy kezeli az egyetem ügyét, mintha a XXI. század elején egy másfél milliós közösség és annak politikai képviselője képtelen volna közösségi prioritásait felmérni és a szükséges válaszokat megfogalmazni. Jogos elvárása a romániai magyarságnak, hogy ezt a mélyen antidemokratikus kérdéskezelést a demokratikusnak nevezett Európa visszautasítsa.

Az a helyzet, amely a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) keretében kialakult a '90-es évek közepétől kezdődően, nem a kisebbségi érdekvédelem sikerét jelenti, hanem a többségi politikai-kulturális elit helyzetfelismerő képességét mutatja meg. Felismertek és konzerváltak egy olyan helyzetet, amely ellentmondásosságával lehetővé teszi, hogy a kormányzati politika és az egyetemi autonómia közötti viszony értelmezési dilemmái rendre a kisebbségi (magyar) elvárások ellen legyenek fordíthatók. Ennek a helyzetnek az eredménye a multikulturális⁶ egyetem, egy olyan intézmény, ahol még a román törvények által előírt nyelvhasználati jogok biztosítását – két- illetve háromnyelvű feliratok kihelyezését – sem lehet elérni (miközben a tanügyi törvény és a BBTE Chartája is megengedi, hogy a magyar tagozat önálló karokba szerveződjön). Ez az állapot csak elnyomásnak minősíthető. Elnyomás európainak titulált keretben és demokratikusnak mondott értékek jegyében. Állításunk igazságtartalmát éppen a jelen fehér könyv elemzései adják meg.

A többség-kisebbség viszony kazuisztikája három alaptípusra vezethető vissza. Első esetben a viszony partneri, amikor léteznek a párbeszéd garantált procedurális és intézményi feltételei, ebben a helyzet-

⁶ A multikulturalitás ellentmondásos értelmezésére számos szakirodalmi példa hozható fel, esetünkben egyértelmű, hogy a fogalommal való visszaélésről van szó. A multikulturalitás, mint társadalmi közösségek együttélési gyakorlata, nem jelenti, mert nem jelentheti a többség dominanciáját. Ma pedig a BBTE keretében a domináns román egyetemi elit jelöli ki, hol a „határ”, mennyi jogot illetve forrást kaphat a magyar tagozat (románul „linie de studiu”, tükörfordításban: oktatási vonal) nyelvhasználat, intézményi struktúrák, a saját tevékenységét illető döntések vonatkozásában. A multikulturalitás jegyében eltelt egy évtized az egyetemi tevékenység alapelvét – a belső, oktatási-tevékenységi autonómiát – illetően semmit nem hozott a magyar tagozat számára.

ben a többségi döntés nem irányulhat a kisebbségi érdekek ellen. Erre eddig nem volt példa a román többség és a magyar kisebbség vonatkozásában akkor, amikor fontos politikai döntéseket kellett meghozni. A második eset a diktatúrák gyakorlatából – Ceaușescu hatalomgyakorlásából – ismert: a kisebbség ellenségnek számít, ilyenként felszámolandó. Ha nem kényszeríthető kivándorlásra,⁷ akkor lehetetlenné kell tenni az életét, bármilyen eszköz bevethető, hogy másságát feladja, asszimilálódjon.⁸ A kisebbség ebben az értelmezésben társadalmi ellenség. A harmadik viszony-kategóriába a *veszély-forrásként értelmezett kisebbségi* jelenlét sorolható. Amikor a kisebbségi közösségek elleni nyílt harc már nem megengedhető, de bizalomról szó sincs, és többségi oldalon minden olyan eszköz bevetése elfogadható – a többségi közvélemény igénylésével –, amely hosszú távon a kisebbségek külön nyelvi-kulturális közösségeként való megmaradási esélyét rongja.⁹ Ez különben alig elemzett vonatkozása a magyar politikai képviselet hatalmi jelenlétének, amikor a *belül lévő kívülről* esete forog fenn. Románia kisebbségpolitikájában számos olyan elem, olyan körülmény mutatható ki, amelyek – bár ezek nemzetközi megítélése olykor más – a kisebbségek közösségeként történő határozott elutasítását jelentik.¹⁰

⁷ A németek, zsidók tömeges távozása Romániából nem kiűzetés, ennél cinikusabb eljárás volt: a más nyelvet beszélők kiárusítása, a távozni szándékozók részéről a kivándorlás lehetőségének a megvásárlása.

⁸ Dobrudzsa 1877 utáni elrománosítása szomorú példa ebben a vonatkozásban. Lásd: Iordachi, Constantin [2000]: A románok Kaliforniája: a román határ kiterjesztése Észak-Dobrudzsában 1878–1913. *Replika*. 41–42. sz. 239–261. old., angolul *Citizen-ship, Nation and State-Building: The Integration of Northern Dobrogea into Romania, 1878–1913*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2002..

⁹ A tételt bizonyítandó idézhető Kolozsvár és volt polgármestere, Gh. Funar esete. Kimondottan magyarellenes tettei – pl. a történelmi igazságot meghamisító táblát – továbbra is ott vannak a város közterein, a normális viszonyt építő városvezetésnek régóta kezdeményeznie kellett volna levételüket.

¹⁰ A román kisebbségpolitikának van még egy dimenziója, amelyre a főszevegben azért nem utalunk, mivel nem a többség-kisebbség viszonylatában alakul ki, hanem a román politika nemzetközi szinten való megjelenítését szolgálja, kisebbségbarát mivoltát kívánja bizonyítani. Nézzünk meg két ilyen példát. Az első 1945-ös, amikor létrejött az állami magyar egyetem Kolozsvárott és elfogadták a soha érvénybe nem léptetett Kisebbségi Statútumot. A második 1990 januárja, amikor Ion Iliescu ideiglenes államfő beígérte a kisebbségeknek a – nem magadott – kulturális autonómiát. Első esetben a politikai lépés a világháború utáni, román szempontoknak megfelelő

A többségi hatalmi paternalizmus jegyében az oktatáspolitikai román irányítói a többség saját érvei mögé besáncolva nem hajlandók sem elemezni a helyzetet, sem odafigyelni a kisebbség érveire. Miközben demokratikusnak titulálja magát, a többség mondja meg, mi jó a kisebbségnek – mintha erre bárkitől felhatalmazást kapott volna.

Ugyanakkor az is igaz, hogy a magyar közösségben is voltak, vissza-visszatérnek disszonáns hangok, amelyek hallatói mintha a román oldalnak adtak volna igazat az egyetem-visszaállítás elodázásának kérdésében. Ezek többnyire a szakmaiság jegyében történt fellépések voltak, de nem hiányzott a diákság érdekeire való hivatkozás sem, amikor például a magyarul tanulók diplomaszerezés utáni érvényesülésének a lehetőségei miatti aggodás vált hangossá. Ezek a véleménynyilvánítások azért ellentmondásosak, mert egyrészt az ekként vélekedők nem veszik figyelembe, hogy a modern korban minden *egyetemalapítás elsősorban politikai kérdés*, s csak másodsorban számítanak a szakmai szempontok. Aki pedig a magyar diplomás érvényesülését félti, annak arra a kérdésre is választ kellene adnia, hogy ki akadályozza meg a magyarul tanuló egyetemistát abban, hogy az ország nyelvén is elsajátítsa a legfontosabb ismereteket? Nyilván: senki.

2. Viszonyulások és értelmezések

A Babeş-Bolyai Tudományegyetem multikulturális jellegéhez való viszonyulás eléggé pontosan követi az egyetem-ügyben kialakult etnikai törésvonalat. Az egyetem román oktatói, általában a román értelmiség és a román politika főszereplői a mai struktúráért állnak ki – vérmérsékletük szerint –, miközben magyar oldalon alig vannak olyanok, akik a multikulturálisnak mondott *jelenlegi* megoldást jónak és véglegesnek fogadnák el.¹¹ A szembenálló, olykor egymásnak feszülő vélemények

békekötést (Észak-Erdély visszacsatolását) szolgálta, 1990-ben pedig a diktátort követő erők, tehát az új politikai vezetés nemzetközi elismertetését szolgálta. Azt érdemes megjegyezni: az 1990-es román politikai vezetést elsőként Magyarország ismerte el.

¹¹ A Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) 2005 őszén aláírásokat gyűjtött az önálló karok és tanszékek létrehozása érdekében. A három tervezett (természettudományi, humántudományi, társadalomtudományi) kart illetően véleménynyilvánításra kérték fel azon oktatókat, akik az érintett szakokon tanítanak. Aláírásra nem kérték fel sem a

három szintre elemezhetőek szét: a szembenállás tekinthető etnikai kérdésnek, bizonyos típusú egyetemi menedzsment elutasításának, végül a multikulturalizmus eltérő értelmezésének. Vegyük sorra ezeket.

A *szembenállás etnikai jellege* tagadhatatlan, hiszen az egyetemen belüli domináns román egyetemi közösséggel szemben egy alávetett helyzetű magyar közösség áll. De hiba volna az etnikai vonatkozás túldimenzionálása, hiszen a szembenállók által felvonultatott érvek mindkét oldalon elsősorban szakmaiak, s csak másodsorban (oktatás)politikaiak. Magyar oldalon az önállóság, a tagozati autonómia kiemelt fontosságú, hogy a szakmai kihívásokra (Bologna-folyamat) adandó válaszok, és a közeljövő demográfiai folyamatai által kiváltott hatásokra megfelelő válaszok születhessenek. A mai struktúra mindkét vonatkozásban kevés, szinte semmilyen mozgásteret nem kínál a megfelelő válaszlépések megtételére. Ugyanakkor a román fél szintén az oktatás minőségére hivatkozik: az egyetem hivatalos dokumentumai szerint a fejlődési mutatók (szakok palettája, diáklétszám, oktatói kör, anyanyelvű stúdiumok lehetősége, az oktatási vonalak döntési autonómiája, nemzetközi kapcsolatok, az egyes szakok minősége) a jelenlegi struktúra helyességét igazolják, és a minőség jegyében ismételten kinyilvánítják a BBTE többnyelvűségét megalapozó multikulturalitás alapelveinek helyességét.¹² Az egyetem hivatalos dokumentumainak visszatérő eleme, hogy a BBTE multikulturalizmusa megcáfolhatatlan, a lehető legjobb,¹³ nem-

római katolikus és református teológiai karok oktatóit, amelyek már most önállóan működnek, illetve azon magyar oktatókat, akik nem tanítanak magyar nyelven az egyetemen. A megkérdezett magyar oktatók körében – 179 magyar oktatóból 139 aláírt az önálló karokért – a terv 83 %-os támogatottságot kapott. 2006 decemberében újabb aláírásgyűjtés indult, első menetben a leendő természettudományi kar potenciális oktatóit kérdezték meg, és az önálló kart a megfelelő szakokon oktatók 85 %-a támogatta.

¹² Az önálló magyar karok létrehozását igénylő, a BBTE Szenátusának címzett előterjesztést 2005. nov. 29-én iktatták, amelyet előbb a Rektori Hivatal véleményezett (2006. febr. 17-én), majd a Szenátus elé került. A Szenátus az előterjesztést egy másik dokumentummal (*A BBTE multikulturális jellegének megerősítésére és az interkulturális fejlődésre vonatkozó Akcióterv*) együtt tárgyalta meg. Az idézett indokok ebben az akciótervben szerepelnek. Lásd: *Buletin Informativ al UBB*, Nr. 6 din februarie 2006, 40-41. old.

¹³ A Rektori Hivatal által 2006. febr. 17-én kiadott állásfoglalás szerint: „Caracterul multicultural și multiconfesional reprezintă o marcă ce individualizează Universitatea Babeș-Bolyai în spațiul european. Ea este o realizare recunoscută și apreciată ca atare

zetközileg visszaigazolt megoldás.¹⁴ Érdemes figyelni a csúsztatásra: egy olyan társadalmi közegben, amelyben az európaiság, az EU minde- nek feletti érték (lévén 1995-től kezdődően Románia elsőrendű politi- kai célja az EU-ba való belépés), az Unióval való példálózás legfőbb érvvé lép elő, miközben világos mindenki számára, hogy nincs olyan EU-s intézmény, amely egyetemek belső struktúráinak összehasonlító elemzésével bajlódna.

Látni kell, hogy a magyar nyelvű egyetemi oktatás nem jelent ma- gyar etnikai kizárólagosságot. Miként magyar és román anyanyelvű hallgatók járnak német, illetve angol nyelvű szakokra, a magyar nyelvű képzés sem jelenti azt, hogy csak magyarok részére nyitott. Erre a nem mellékes körülményre azért kell külön felhívni a figyelmet, mert a ma- gyar nyelvű oktatás érdekében fellépőket a BBTE vezetői több alka- lommal szélsőségességgel és kizárólagossággal vádolták.¹⁵

Az oktatáspolitikai szempontok a mai egyetemi struktúrát illetően ott és akkor ütköznek a román és magyar fél között, amikor a finanszí-

de organismele Uniunii Europene și de universităȃi din toată lumea.” [A BBTE multikulturális és multikonfeszionális jellege egyedi az európai térségben. Ez egy olyan realitás, amelyet elismernek és értékelnek az Európai Unió intézményei és a nagyvilág egyetemei.] Lásd: *Buletin Informativ al UBB*, Nr. 6 din februarie 2006, 49. old. Vagy: „The multicultural system set up at the Babeş-Bolyai University has been evalu- ated positively by qualified international bodies – The OSCE High Commissioner on National Minorities, Salzburg Seminar, European University Association.” In: *Babeş- Bolyai University Cluj-Napoca: Multilingualism, Multiculturality, Autonomy*, a BBTE által az Európa Parlamentben terjesztett leprellő, 2006. Ami az egyetemi világnak a BBTE felépítését illető *elismerését és értékelését* illeti, a „recept” a következő: jelentkezz be az egyetem képviselőjében egy nemzetközi konferenciára, tarts ott egy, az egyetemedet dicsőítő előadást. Ezt a helyszínen nyilván senki nem cáfolja meg, utána pedig nagy hangon hivatkozz a nemzetközi elismerésre.

¹⁴ Nemzetközi visszaigazolásként az EBESZ kisebbségi főbiztosának (Max van der Stoel) 2000-ben történt látogatásán elhangzott nyilatkozatára hivatkoznak, amely bizonyos konkrét – az RMDSZ által felvetett – kérdésekre adott válasz volt, semmi- képpen nem a helyzet módszeres, átfogó értékelése.

¹⁵ A BBTE épületeiben magyar nyelvű feliratokat kihelyező Hantz Péter tettét a rek- tor illetve a rektori előterjesztés alapján született, Hantz Pétert az egyetemről kizáró Határozat szélsőséges tettnek minősítette a táblák kihelyezését: „agresarea fizică a bunurilor, caracteristică extremismului”. [A javak elleni fizikai erőszak, amely a szélső- ségesség jellemzője.] A Határozat 23 soros szövegében három alkalommal fordul elő a szélsőségség kifejezés.

rozás kérdése kerül napirendre. A legtöbb karon a magyar tagozat igényeit – oktatói állás meghirdetése, infrastrukturális fejlesztés¹⁶ – pénzhányra való hivatkozással utasítják el. Ez lehet valós és lehet nem megalapozott állítás is, hiszen a magyar tagozat – a román diákok után járó költségvetési támogatás kétszerezését kitevő – összegeit nem kezelik elkülönítve, a magyar tagozatvezetőket nem tájékoztatják, tehát nincs rálátásuk a pénzügyekre.¹⁷ Ha valóban plusz pénzügyi terhet jelentenek a magyar szakok, ha ezekre a román oktatásra kapott pénzekből is jelentős összegeket kell fordítani, akkor érthetetlen a BBTE jelenlegi politikája, a ragaszkodás a közös adminisztrációhoz. Az önállósodás mindenki számára előnnyel járna: a plusz terhektől való szabadulást román oldalon, világos helyzetképet és tervezhetőséget magyar oldalon.

Egyetemi vezetés, önállóság, autonómia. Miközben az egyetemi bemutató anyagok és hivatalos dokumentumok hivatkoznak a belső autonómiára, a valóság ettől lényegesen különbözik. A magyar tagozat propaganda-anyagokban hirdetett autonómiája nem létezik, a tagozatok önállóságához legkevesebb két lényeges szervezeti feltétel hiányzik: az úgynevezett magyar (illetve a német) oktatási vonalak nem szerveződnek külön struktúrába, minden – tanszéki és kari – szinten a keretek között, illetve egyetemi szinten sem létezik a magyar vagy a német tagozat részére semmilyen külön döntési mechanizmus vagy intézmény. Minden döntés a közös struktúrákban születik meg, ahol – természetesen – a román tagozat tagjai egyszerű többségi alapon a döntések kimenetelét eleve meghatározzák. Ezt a lényegi körülményt az egyetemet bemutató anyagokban nem jelenítik meg, mi több, létező tagozati autonómiáról

¹⁶ A frissen létrehozott magyar szakok részére a kari könyvtárak alig rendelkeznek szakkönyv-kínálattal. A magyar oktatók több karon hajlandók volnának külön kari magyar könyvtár kialakítására saját forrásokból, ha bár olyan irodával rendelkeznének, ahol a könyvek elzárhatók lennének. A külön iroda azért is indokolt volna, mert a könyvtári tevékenység diákok folyamatos jelenlétével jár, ami zavarja a közös irodákban dolgozó, a könyvtárazásban nem érdekelt román oktatókat.

¹⁷ A magyar nyelvű oktatás részére a BBTE 2007 óta megemelt költségvetési támogatást kap, minden magyarul tanuló diákért a románul tanuló diákoknak jutó támogatás kétszerezését kapja. Bár több a pénz, a magyar oktatók semmilyen javulást nem észlelnek, ugyanakkor a sajtó ismételt kérései ellenére a lebontott költségvetési adatokat a BBTE illetékesei nem teszik közzé.

tudósítanak.¹⁸ A helyzet a valóságnak nem megfelelő, hazug bemutatását a magyar tagozatok vezetői többször beadványban nehezményezték, de előterjesztésükre legtöbbször választ sem kapnak.¹⁹

A belső demokráciát a BBTE Rektori Hivatala sajátosan értelmezi: beadványokra, előterjesztésekre késve vagy egyáltalán nem válaszol, a belső illetve a sajtónak szánt dokumentumok hangvétele erősen kifogásolható,²⁰ az egyetemi polgárok közötti partneri viszony által előírt kommunikációs szabályokat semmibe veszik.²¹ A különvéleményt képviselő magyar rektorhelyettesek és szenátusi tagok lemondásuk²² miatti

¹⁸ „The system provides through adequate regulations, the autonomy of the Romanian, Hungarian and German lines of study and the rights of the lines of study to draw up and implement own decisions regarding human resources, international cooperation, scientific research.” Lásd: *Babeş-Bolyai University Cluj-Napoca: Multilingualism, Multiculturality, Autonomy*, a BBTE által az Európa Parlamentben terjesztett lepreolló, 2006. Illetve: „Organizarea internă a Universităţii Babeş-Bolyai este de aşă natură încât orice program cu bază linguală (român, maghiar, german, studii iudaice, studii americane, studii francofone etc.) are autonomie de decizie.” (Kiemelés az eredeti dokumentumban.) [Magyarul: a BBTE belső szervezeti felépítése olyan, hogy minden nyelven (román, magyar, német, zsidóság-tanulmányok, amerikai és francia tanulmányok) a tagozatok döntési autonómiával rendelkeznek.] In: *Multiculturalismul la UBB este european* – a rektor 2006. dec. 3-i Nyilatkozata.

¹⁹ Lásd: a BBTE magyar tagozatai vezetőinek 2006. jún. 10-i beadványát. Legutóbb 2006. dec. 14-én iktattak egy tiltakozó előterjesztést a BBTE magyar tagozatainak a vezetői, amelyben a magyar feliratok kihelyezése kapcsán kialakult helyzetről 2006. dec. 6-án kiadott rektori Nyilatkozat egyes állításairól mutatják ki, hogy nem felelnek meg a valóságnak. A beadványra a rektor a törvény által előírt időintervallumban nem válaszolt. Korábban egy Kása Zoltán professzorról kapcsolatos 2006 januári beadványra sem érkezett válasz.

²⁰ Rendreutasító, kioktató hangnemű közleményre példa: „Se poate observa că Universitatea Babeş-Bolyai dispune de organizare la nivel european, rămânând o experienţă nouă în spaţiul Uniunii Europene. Doar cei neinformaţi sau răuvoitori pot minimaliza aceste fapte!” [Megfigyelhető, hogy a BBTE szervezeti struktúrája európai színvonalú, az Európai Unió térségében egy új típusú megoldást képvisel. Aki ezt minimalizálja, az tájékozatlan és/vagy rosszindulatú.] In: *Multiculturalismul la UBB este european* – a rektor 2006. dec. 3-i Nyilatkozata.

²¹ Ezt elemzi Gazda Árpád Rektori diverzió c. vezércikkében, In: *Krónika* 2007. jan. 10.

²² Kása Zoltán professzor 2005. dec. 14-én lemondott BBTE szenátusi tagságáról tiltakozásul azért, mert a Kari Tanács elutasította a magyar informatika tanszék létrehozását. Egyed Emese és Sárkány Kiss Endre 2006 december elején lemondtak szenátusi tagságukról, Hantz Péter és Kovács Lehel adjunktusoknak a BBTE-ről való jogellenes kirúgásuk miatt. Ugyanczen okból mondott le tagozatvezetői tisztségéről

sértegetése alighanem egyedi mozzanat a román felsőoktatásban.²³ Az nem állítható, hogy a kifogásolható hangnem és az erőszakos fellépés a kritikai hangok ellen csak magyar vonatkozásban létezik,²⁴ de az igen, hogy a magyar bírálatokra és ellenvéleményre adott válaszokban megfigyelhető a véleménykülönbség etnikai alapú értelmezési kísérlete, illetve a lényegi kérdések megkerülése éppen az etnikai dimenzió felidézésével.²⁵

Végül, de nem utolsósorban a *multikulturalizmus kérdését* kell megvizsgálni. Talán a legizgalmasabb az volna, ha romániai és külföldi szakértők, egyetemi vezetők és politikusok véleményét sorba szedném, és az értelmezésbeni különbségeket jelezném. Ezt nem tehetem, ugyanis ebben az esetben nem a multikulturalizmus értelmezése/megértése a fontos, hanem az, hogy ki miként viszonyul hozzá, a rá történő hivatkozás milyen célokat takar, vagy jelenít meg.

Személy szerint elfogadom, és semmi okát nem látom annak, hogy elutasítsuk annak a BBTE-elemzésnek a következtetéseit, amely egy összehasonlító kutatás elméleti megalapozásaként szolgál.²⁶ Ebben G. Ladson-Billingsre és P. McLarenre való hivatkozással, a multikulturalizmus oktatással kapcsolatos értelmezésének három változatát kapjuk

Bakk Miklós, a Politikatudományi Karon. Szintén ebből az okból mondtak le tisztségükről Salat Levente és Nagy László rektorhelyettesek is.

²³ A lemondást a BBTE rektora ekként kommentálta: „Nu este nici o pierdere pleacărea unor proectori care nu lasă în urmă nimic semnificativ, a unor senatori care oricum nu au exprimat vreo idee rațională!” [Egyáltalán nem jelent veszteséget olyan rektorhelyettesek távozása, akik után semmi lényeges nem marad, illetve olyan szenátorok lemondása, akik egyetlen ésszerű eszmét sem voltak képesek megfogalmazni.] In: *Multiculturalismul la UBB este european* – a rektor 2006. dec. 3-i Nyilatkozata.

²⁴ Lásd: a bölcsészkaron 2006 végén kialakult feszült helyzetet, amikor a rektori hivatalt közleménye az egyetemi vezetéssel kapcsolatosan bírálatot megfogalmazó olyan két oktatóra mondta rá a középszerű leminősítő jelzőt, akiket éppen az egyetem tüntetett ki szakmai tevékenységükért.

²⁵ Lásd: „Oricât de mari sunt presiunile, Universitatea Babeș-Bolyai nu poate modifica Tratatul de la Trianon, nu hotărâște limba oficială a statului român.” [Bármilyen nagy legyen a nyomás, a BBTE nem változtathatja meg a Trianoni Szerződést, nem határozhatja meg a román állam hivatalos nyelvét.] In: *A BBTE multikulturalis profilja fejlesztéséért*, Szenátusi Határozat, 2006. dec. 20.

²⁶ Lásd: *Analiză comparată privind situația universităților europene relevante pentru învățământul superior în limbile minorităților naționale*, UBB Cluj, 2006. A hivatkozott elméleti bevezető szerzője Salat Levente.

meg: 1) korporatív vagy konzervatív multikulturalizmus – a rasszizmus és az etnikai alapú előítéletek visszautasítása, a domináns csoport helyzetének elfogadásával, 2) liberális multikulturalizmus – az etnikumok, fajok, kultúrák közötti egyenlőséget jelenti, és az egyes csoportokat képesnek tartja arra, hogy a modern kapitalizmus feltételei között esélyel lépjenek be a meglévő versenybe, 3) kritikai multikulturalizmus – azon esetekre vonatkozik, amikor a multikulturalizmus manipulatív, bizonyos helyzet igazolását szolgálja. A szerző végül idézi McLarent, aki szerint az a multikulturalizmus, amely nem jelenít meg társadalomalakító szándékot, bizonyos helyzet konzerválására szolgálhat.²⁷

A BBTE dokumentumaiban idézett multikulturalizmust illetően a társadalomalakító szándék azonosítása többnyire lehetetlen. A multikulturalizmust mint a BBTE-n belüli tökéletes megoldás keretét idézik, amelynél jobbra nincs szükség. Lássuk, miként határozzák meg, milyen kontextusban hivatkoznak a multikulturalizmusra a BBTE alapidokumentumai. A *Kiindatésnyilatkozatban* csak utalás történik a multikulturalizmusra (olyan értéknek tekintik, amelyet terjeszteni és támogatni kell). A BBTE *Chartája* szerint cél a „multikulturalitás (románul: multiculturalism), a többnyelvűség és a felekezeti közti rendszer (sic!) biztosítása.” Ugyanitt a szervezési és működési elvek között azt olvashatjuk, hogy „A Babeş-Bolyai Tudományegyetem multikulturális jellegű. Azonos feltételek mellett támogatja a román, magyar, német nyelven, illetve a világnyelveken való oktatást, valamint e kultúrák kölcsönhatását. Ezt az egyetem jelképei is tükrözik.” (3.6. cikk) A „Babeş-Bolyai Tudományegyetem legfontosabb fejlesztési stratégiaként a multikulturalizmust fogadta el” – és ezt a szerkezet kialakításában tekintik alapelvnek.²⁸ Ez az állítás több további dokumentumban is megjelenik, bár bővebb kifejtésére schol nem találtam példát. Arra viszont igen, szinte minden adandó alkalommal, hogy a BBTE multikulturalizmusát magasztalják, európai vonatkozásban is egyedülállónak minősítik.²⁹

²⁷ Salari i.m. 11 old.

²⁸ Szöveghűen a magyar honlapról: a „Babeş-Bolyai Tudományegyetem legfontosabb fejlesztési stratégiaként a multikulturalizmust fogadta el, rendelkezve az egyetem diákjai és oktatói között román, magyar, német, sőt roma etnikumúval egyaránt”... Lásd: www.ubbcluj.ro/hu/multicultural.html, letöltve 2008.II.3.

²⁹ „Multiculturalismul din universitate este efectiv și veritabil, rămâne mai dezvoltat decât în alte țări și se situează la nivelul exigențelor din actuala Uniune Europeană.”

Horváth István a multikulturalizmussal foglalkozó dolgozatában úgy tartja, hogy az oktatáspolitikusok „gyakorlatilag meghatározatlan, a multikulturalizmust csak elvi szinten vállaló formula mellett döntöttek”, amikor 1997-ben az RMDSZ magyar egyetemalapítási elvárásaival szemben, a lecsendesítés szándékával felvállalták.³⁰

Többen felteszik a kérdést, hogy a BBTE valóban multikulturális egyetem? Egyes válaszok szerint látszólag igen, bár a fogalmat igen nehéz meghatározni.³¹ Claude Karnoouh úgy beszél a multikulturalizmusról, mint a posztkommunista Románia kulturális válságának egyik tünetéről.³² A francia szerző szerint az erdélyi magyar közösség részére az egyetemi autonómia az erdélyi magyar tudományosság megőrzésének, továbbfejlesztésének a kérdése, miközben a multikulturalizmus a különböző etnikai csoportok közötti társadalmi kapcsolatok rendezésének a kerete. Az egyetem kérdés multikulturális kezelése „középtávon azt jelenti, hogy megszűnésre ítéltetik” a magyar felsőoktatás – mondja ki, már 1997-ben, a súlyos következtetést.

Ezért válik fontossá, milyen kontextusban hivatkoznak a multikulturalizmusra. A bukaresti *Adevărul* kérdése támadás és vád: „Miert van szükség szeparatizmusra a BBTE-n, miközben az egyetem multikulturalizmusa Európában modell-értékű?”³³ Ebben a kérdésben olyan ellentét feszül, amely előhívja nem csupán a múlt sérelmeit, és a vitás helyzetekre adott „nemzeti” válaszokat, de ugyanakkor minősít is.

[Az egyetem multikulturalitása valóságos és igazi, fejlettebb, mint más országokban, és megfelel az EU jelenlegi elvárásainak.] In: *Multiculturalismul la UBB este european* – a rektor 2006. dec. 3-i Nyilatkozata. Az idézet azon tételét illetően, hogy az EU-ban a multikulturalizmust illetően létezne egyeztetett, közös, ugyanakkor területekre lebontott elvárás, erősen kételkedem, ajánlásokban, dokumentumokban nincs nyoma.

³⁰ Horváth István: Percepții ale multiculturalismului, In: R. Poledna – F. Ruegg – C. Rus (coord.): *Interculturalitate, Cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Cluj, 2002.

³¹ V. Neumann: www.ucm.es/BUCM/ccc/papeles/03/06.doc, Letöltve 2006. dec. 20.

³² „Multiculturalismul nu este decât masca unui monoculturalism planetar... În ceea ce privește comunitățile istorice, apelul la multiculturalism se constituie preluđuul unor decizii demagogice, cu efecte necunoscute.” [A multikulturalizmus nem más, mint egy globális monokulturalizmus álcája... A történelmi közösségeket illetően a multikulturalizmus felidézése demagóg, ismeretlen hatású döntések előjátéka.] Lásd: Cl. Karnoouh: Claude Karnoouh: Un logos fără etos. Interculturalism și multiculturalism în Transilvania. In: *Altera* 1997 (III.), nr. 6, pp. 174-199.

³³ Lásd *Adevărul*, 2007. jan. 20.

Az ellentételezésben a román fél korszerű és párját ritkító készségességével szembe a magyar fél értelmetlen, a múlt sérelmeit idéző magatartása kerül. Ez azért lehetséges, mert a multikulturalizmusnak üzenete van, de nincs világos és az érintettek részére azonos jelentést idéző értelmezése. Ezért állítja Gabriel Andreescu, hogy a multikulturalizmus diabolizált fogalom, amelyre sokféle értelemben lehet hivatkozni, de a BBTE által használt értelmezés szerinte a fogalom lényegének, az egyes közösségek önrendelkezési jogának mond ellent.³⁴

A BBTE vezetősége a multikulturalizmust egyértelmű és végleges megoldásnak tekinti, amelyről nem szabad és nem kell vitát nyitni. Fejleszteni lehet és kell is, de ez a lényegét nem érinti. A magyar tagozat képviselői viszont minden adandó alkalommal jelzik, hogy igenis szükséges az újraértelmezés, a szervezeti kereteket meg kell feleltetni a kihívásoknak.³⁵

3. Korszakok és motívumok

Az 1989 óta eltelt majdnem két évtized a Bolyai Egyetemért folytatott küzdelem vonatkozásában több korszakra osztható.³⁶

(1) Az első, a *bőskorszak* 1989 december vége és 1990 márciusa közé esik, amelyet két sajátosság jellemez: az egyetemet egyszerűen visszaköveteli a magyar közösség méltányossági, reparációs alapon. A marosvásárhelyi véres események, a felbőszített románság magyarok elleni durva, alaptalan és esztelen fellépése előtt a magyarok hittek abban, hogy 1989 után a román többség magyarságpolitikája megváltozik.

³⁴ Gabriel Andreescu: *Din nou despre atitudinea politică corectă*, In: <http://www.observatorcultural.ro/informatii/articol.php?id=12580>, letöltve 2007. dec. 21.

³⁵ „Kérjük, szüntessék be azokat a nyilatkozatokat, amelyek a magyar tagozat szervezeti lehetőségeit, önállóságát, a multikulturalitás felvállalását lezárt tényként állítják be, és olyanak tüntetik fel, amivel kapcsolatban a javító javaslatok tárgytalanok volnának.” In: *Az Akadémiai Tanács és a Rektori Értekezlet figyelmébe – a magyar tagozat képviselőinek 2006. nov. 27-i előterjesztése*.

³⁶ Papp Z. Attila korszakolása a román oktatásügy helyzetét illetően ismert, a magyar egyetemért folytatott küzdelem más hangsúlyok szerint bontható korszakokra. Lásd: Papp Z. Attila: A romániai magyar oktatás helyzete 1989 után, In: *Magyar Kisebbség*, 1998. 3-4 sz.

A márciusi vásárhelyi magyar-verés egy romantikus ábrándnak vetett véget: annak a hitnek, hogy miként megannyi visszaélés esetében, a magyar közösséget sújtó igazságtalanságokat illetően is a társadalmi igény bejelentése elegendő ahhoz, hogy megoldás szülessen. Nyilvánvalóvá vált az, amit a kolozsvári Bolyai Bizottság küldöttei Bukarestben már korábban megtapasztaltak.³⁷

Ebben az időszakban a BBTE-en új vezetést választottak, magyar rektor-helyettessel. A tanárképző szakokon újból beindultak a '80-as években megszüntetett magyar csoportok. Ez nem jelentette azt, hogy a magyar csoportok külön beiskolázási számokat kaptak volna, ha magyarok is bejutottak a meghirdetett helyekre, akkor belőlük alakulhatott magyar csoport.

(2) A második, a *deklarált reformok* korszaka elsősorban a közoktatást érintette és az egyetem kérdésének nagypolitikai háttérbe szorulását jelentette annak ellenére, hogy ebben az időben egyetemek nyíltak szinte mindenütt, ahol a helyi vezetés erre igényt tartott, új karok és szakok jöttek létre. Létrejöttek az első román magánegyetemek, elindult a felsőoktatás piacosodása.

A román oktatási reform jegyében kidolgozott törvénytervezete 1994-ben hatalmas társadalmi ellenreakciót váltott ki, ennek ellenére a parlamentben 1995-ben olyan változat került elfogadásra, amely kisebbségi vonatkozásban rosszabb, jogfosztóbb volt, mint a diktatúrától örökölt törvény. Az RMDSZ természetesen ellenharcot hirdetett meg, a romániai magyarság példátlan összefogást tanúsított, pár nap alatt félmillióan aláírással támogattak egy kisebbségi oktatási törvénytervezetet. A jogszabály-tervezet, jogellenes módon, még szakbizottság elé

³⁷ A Bolyai Bizottság – a kolozsvári RMDSZ keretében jött létre, ebből alakult meg később a Bolyai Társaság – képviselőjét 1990. január 16-án fogadó akkori tanügyminiszter, M. Şora magánemberként jogosnak ítélte a magyar igényeket, politikusként nem mert kiállni mellettük. (Balázs Sándor közlése.) Volt egy későbbi, 1990 áprilisi tanügy-minisztériumi beadványa is a Bolyai Társaságnak, a kolozsvári professzorok küldöttségét – Balázs Sándor, Bodor András, Jenei Dezső – Ifrim miniszterhelyettes fogadta, aki azzal tette félre a beadványt, hogy az egész tárgyaltalan, mivel a gyulafehérvári katolikus érsekség már megkapta az egyetem-alapítás jogát. Ebből semmi nem volt igaz: az érsekség nem kérte és nem is kaphatta meg a jogot.

sem került.³⁸ Ennek a törvénytervezetnek voltak az egyetemi oktatásra vonatkozó cikkelyei, de semmi nem került napirendre.

Ezenközben a BBTE magyar oktatói kezdeményeztek.³⁹ Kisebb áttörésnek számított, hogy kérésükre 1993-ben magyar beiskolázási keretet hagytak jóvá. „Az 1992. évi parlamenti választások után a tanügyminiszteri tárcát történelem fakultásunk egyik professzora kapta meg. Ezt a kedvező helyzetet próbáltuk kihasználni. A magyar dékán-helyettesekkel és tanszékvezetőkkel kidolgoztunk egy tervet a tanárképző és kulturális képzést nyújtó szakok (újságírás, színház) beiskolázási számának meghatározására, és 300 helyet kértünk. Tervünket az RMDSZ-szel is közöltük, hogy egységes álláspontot képviseljünk. 1993 májusában a minisztérium 300 magyar helyet engedélyezett az I. évfolyam felvételijére.”⁴⁰ Ahogy évről-évre növekedett a felvett magyar hallgatók száma, egyre jelentősebb gondná vált a magyar oktatói kar léte, pontosabban hiánya.⁴¹

Összefoglalva: valamilyen lépés szükségességét a román vezetés is látta, ennek tudható be a külön beiskolázási szám. De ne feledjük: miközben román állami és magánegyetemek tucatjai jöttek létre szinte a semmiből szerte az országban, magyar szempontból csak a BBTE keretében indult el egy mérsékelt, a román egyetemi vezetés által teljes mértékben uralt bővülési folyamat.⁴²

(3) A harmadik – az oktatáspolitikában minőségi reformoknak titulált – korszak magyar vonatkozásban a *remény és diverzió korszakának* mondható, és az RMDSZ 1996-2000 közötti kormányzati szerepválla-

³⁸ Az 1994-ben benyújtott kisebbségi oktatási törvénytervezetet az akkori kormányzó erők nem vették a parlament napirendjére. Az 1996 után kormányzóvá vált RMDSZ pedig nem merte követelni a napirendre tűzést, feladta a saját politikai célját.

³⁹ A magyar egyetemi oktatók által készített és előterjesztett javaslatok, elemző dokumentumok, statisztikák összegyűjtése és a kutatás részére hozzáférhetővé tétele fontos volna. Jelen elemzés elkészítéséhez fontos dokumentumokat kaptam Kása Zoltán és Szilágyi Pál professzoroktól, a BBTE volt rektorhelyetteseitől. Köszönet érte.

⁴⁰ Lásd: Magyarai András – Szilágyi Pál – Kása Zoltán: *A Babeş–Bolyai Tudományegyetem 1989 és 2000 között*. A kéziratot Kása Zoltán bocsátotta rendelkezésemre.

⁴¹ A BBTE magyar oktatóinak a száma 1989 végén kb. 100 volt, ez öt év alatt 130-ra emelkedett, akik közül sokan külső munkatársak voltak.

⁴² Ezenközben teljesen felszámolódott a magyar nyelvű oktatás a zeneakadémián és a képzőművészeti főiskolán. Vagyis relatív értelemben a helyzet jelentősen romlott.

lásához köthető. Ennek kulcsszavai a Petőfi-Schiller magyar-német egyetem, illetve a multikulturális egyetem.

Mivel a kormányzati szerephez jutott RMDSZ koalíciós részvételi feltételként fogalmazta meg az önálló magyar egyetem kérdését, s mivel Románia az Európa Tanács tagország elnyerése után a NATO-belépést tűzte ki közvetlen célként, olyan nagypolitikai helyzet jött létre,⁴³ amelyben a magyar egyetem kérdése napirendre kerülhetett. Bár a Victor Ciorbea-kormány programjában a magyar egyetem ügye nem szerepelt,⁴⁴ a kérdés végig fontos eleme volt a koalíciós együttműködésnek. Markó Béla 1997 februárjában a koalíciós tárgyalásokról szóló tájékoztatójában arról beszélt, hogy nincs elvi akadálya az önálló magyar egyetem létrehozásának, és abban is teljes az egyetértés, hogy ez egy folyamat eredménye, amely a BBTE magyar tagozatának fokozott önállósulása során valósulna meg. Senki sem vitatja a Bolyai Egyetem létjogosultságát és az is természetes, hogy annak Kolozsváron kell működnie. Ezt követte a miniszterelnök budapesti útja előtti nyilatkozata, amire válaszként jött a román politikai és egyetemi elit kemény elutasítása.⁴⁵

⁴³ Románia belépését az Európa Tanácsba az RMDSZ ET-hoz benyújtott Memórium (1993) által jelzett kisebbségpolitikai hiányosságok okán elindult monitorizálás és tárgyalások árnyékként be külpolitikai szempontból, amit a NATO-belépés előkészítő szakaszában a bukaresti politikai vezetés szeretett volna elkerülni. Mivel 1997-ben még nem lehetett tudni, mely országokat hívják meg a csatlakozási tárgyalásokra, a bukaresti kormány igyekezett semlegesíteni a magyar „méregfogat”, és V. Ciorbea miniszterelnök 1997 márc. 10-én éppen az MTI-nek nyilatkozva jelenti be: sor kerül a kolozsvári magyar egyetem létrehozására.” Lásd: *Szabadság*, 1997. III.11.

⁴⁴ Lásd: Mandel Kinga: *Az RMDSZ oktatáspolitikája 1990-2003 között*, <http://www.mtaki.hu>, letöltve 2008.V.20.

⁴⁵ V. Ciorbea 1997 márciusi budapesti útja előtti kijelentésére – a román-magyar megbékélés, pontosabban a NATO-ba lépés oltárán kész olyan áldozatokat is bemutatni, mint a Bolyai Egyetem létrehozása – kemény válaszok születtek. Simion Simon prorektor szerint a Bolyai létrehozása gyilkos csapás az etnikai és vallási ökumenizmus eszméjére, ha bekövetkezik a szétválás, bojkottálni fogja prorektori feladatait; Alexandru Fărcaș kolozsvári prefektus szerint nem kell túlságosan komolyan venni V. Ciorbea magyaroknak tett ígretét, mert úgyszincs pénz az egyetem átszervezésére. N. Bocșan rektorhelyettes elismeri, hogy az egyetem felett a parlament és a kormány rendelkezik, de az akkori formát megfelelő keretnek tartja a magyar nyelvű felsőoktatás kibontakozásához.

Mivel a magyar egyetem létrehozását a kormány illetékesei a Babeş-Bolyai tagozatosításával és második szakaszban a magyar tagozat önállóvá válásával képzelték el, a BBTE illetékeseinek a reakciói a leghevesebbek voltak. Már a tervet is az egyetemi autonómia megsértésének tekintették, s a tervezet elleni fellépéseiket minden esetben támogatták más egyetemek vezetői. A tiltakozás erősödött,⁴⁶ majd következett a váltás, s lett a multikulturalizmus a megoldás kerete.

A multikulturális egyetem kifejezés első alkalommal a Radu Vasile-kormány programjában jelent meg. A helyzet különös voltát az adta, hogy Andrei Margának, aki 1997. december 5. és 2000. december 28. között oktatási miniszter volt, miniszterként olyan feladatot kellett (volna) végrehajtania, amelyet a BBTE rektora – mint az események azóta igazolták – soha nem vállalt volna.⁴⁷ Erre mi történik? Marga

⁴⁶ A BBTE 187 oktatója 1997. IV. 3-án tiltakozást hozott nyilvánosságra, amelyben rámutatnak – az egyetemi autonómia elvének megfelelően a kérdésben állást foglalni az oktatóknak van elsődlegesen joguk. Az oktatók ellenzik „a BBTE-en folyó oktatás etnikai alapú elkülönítését célzó bármely szándékot és csatlakoznak Simion Simon és Mírcea Muthu *merész és bázisias álláspontjához* (kiemelés BB), akik racionális érvekkel bizonyítják a magyar nyelvű oktatás jelenlegi formájában történő fenntartásának szükségességét. A miniszterelnök legutóbbi javaslata egy román és egy magyar tagozat megalakításáról ugyanolyan ellenjavallt és veszélyes, mint a két különálló egységre való elkülönítés. [...] A miniszterelnököt féltetájékoztatják, a magyar nyelvű részleg létezik, akárcsak a német tagozat, de józanul és természetesen beékelve az egyetem mai struktúrájába.” Felhívást intéznek az egyetem összes oktatójához a BBTE megőrzéséért.

⁴⁷ A bukaresti *Zina* c. lapnak A. Marga, akkor még BBTE rektor, 1997. VII. 31-én a következőket nyilatkozta: „A magyar egyetem kérdése azáltal kerülhetett a legmagasabb politikai szintre, mivel az oktatás Romániában túlpolitizált. A magyar egyetem alapítását célzó projektek előkészítői a felsőoktatás szakmai kérdéseire nem értő személyek voltak, akik a vonatkozó törvényes kereteket sem ismerik.” Az állásfoglalással kapcsolatosan két megjegyzést fontos tenni. 1) Marga annak a kormánynak kérdőjelezte meg egy fontos célkitűzését, amelynek néhány hónap múlva az oktatási minisztere lett, és amely elkötelezte magát nemzetközi szinten a magyar egyetem létrehozatala mellett, amelynek programjában ez a céltételezés szerepel. 2) A tervezet előkészítői szakmaiságának a megkérdőjelezése azt jelentette, hogy a miniszter saját egyetemi kollégáinak a tudását kérdőjelezte meg. A kijelentésnek, amennyiben a román politika következetes és az európai módon működik, azt kellett volna eredményeznie, hogy abból, aki a kormány programját nem vállalja, nem lesz miniszter, illetve a kollégáit durván megsértő egyetemi embert a felsőoktatás etikai bizottsága elé citálják. Talán nem meglepő, hogy nem így történt.

számára a rektori „identitás” volt a fontosabb, minnek következtében a BBTE vezetése előre menekült, átvette a multikulturalizmust: a BBTE önmeghatározását a kormányprogramban meghirdetett politikai tétel szerint átvették. Nem bontották le a multikulturalizmust konkrét elemekre a szakirodalomban található értelmezések szerint – csak kitétek egy új címkét. Ebben a Marga számára ellentmondásos időszakban „fedezte fel” a BBTE vezetése a multikulturalitást, bár utólag kísérlet történt a visszavetítésére a 1995-ös évre.⁴⁸

A Petőfi-Schiller egyetemre vonatkozó (kormány?)javaslat mindmáig vita tárgyát képezi: igazi támogatottsága egyik oldalon sem volt, mindhárom – román illetve magyar és német – fél kényszeredetten viszonyult hozzá. Mivel a magyar egyetemi oktatók között is volt a tervnek ellenzője, komoly bírálatok hangzottak el az egyetem-alapítás szakmai előkészítetlensége, pontosabban ötletszerűsége miatt, a politikai kudarc szinte kódolva volt. Ma már kimondható: a Petőfi-Schiller egyetemre vonatkozó javaslat magyar oldalon minden érintett számára veszteséggel járt.

Ami a BBTE-en belüli folyamatokat illeti, első megjegyzés: a multikulturalizmus meghirdetése után visszaállt – magyar szempontból leromlott – a román és magyar hallgatók közötti korábbi arány: 1995-ben a magyar hallgatók részaránya az egyetemen 20,35% volt, miközben a magyarul tanulóké 12,1%, s ezek az arányok 2000-re visszaestek 16,3%-ra (és 10,5%-ra), kevesebbre, mint 1990 végén volt! Előrelépést egyedül a külön beiskolázási számok jelentettek, vagyis az intézményszerűsítés tekintetében mutatkozott némi előrelépés.

Az 1997-es év elején a magyar tagozat önállósodását célzó törekvések keretében a BBTE-en magyarul tanító oktatók az egyetem szerkezeti felépítésére vonatkozóan egy tervzetet dolgoztak ki és terjesztettek elő (1997. március 17-én). Ennek elemei:

- a BBTE Chartájába beiktatandó az egyetem többnyelvűsége, a román és a magyar nyelv azonos értékű használata az oktatási folyamatban, a tudományos tevékenységekben, a

⁴⁸ A BBTE multikulturalizmusát hivatalos dokumentumokban a tagozatok 1995-ös elindításáig vezetik vissza, az egyetem multikulturális jellegéről az első adatolható írás 1998-ban jelent meg, A. Marga szerzőségével.

kulturális rendezvényeken és az egyetem teljes akadémiai és közéletében;

- a szenátus paritáson alapuló összetétele;
- a költségvetés magyar tagozatra eső, megfelelő részének autonóm igazgatása.

A célkitűzések kivitelezésére öt magyar nyelvű kar felállítását javasolták, ezek: a természettudományi és matematika kar, a humán tudományok kara, a politikai- jogi- és közgazdaságtudományi kar, a református teológia kar és a római katolikus teológia kar. Az öt kar magába foglalta volna a BBTE keretén belül működő összes magyar nyelven oktató tanszéket. A terv szerint az oktatók a tudományos és kutatási területen továbbra is együttműködtek volna a román és német oktatókkal, és a BBTE anyagi alapját (könyvtárak, laboratóriumok stb.) továbbra is együttesen használták volna.

A javaslatot a román vezetés lényegében elutasította, annyit sikerült elérni, hogy nem csupán az egyetem legfelső szintjén, hanem a karok vezetésében is legyen magyar vezető – dékánhelyettes, kancellár –, illetve az illető karok adminisztrációjában legyenek magyarul tudó személyek. Ugyanakkor folytatódott a magyar oktatói kar bővítése, 2000-re 270 magyar oktatót foglalkoztatott az egyetem.

Bár a nagypolitikában semmi sem mozdult az egyetem ügyét illetően, az oktatók körében további memóriumok, feliratok születtek – 1998. március 17-én a BBTE Szenátusának; 1999. október 14-én a BBTE Szenátusának és Emil Constantinescu államfőnek címezve egyazon tartalommal; 2000. február 21-én a BBTE Szenátusának –, amelyek az 1997-es javaslat újrafogalmazásai, az oktatási törvényre való hivatkozással, minden esetben eredménytelenül.

(4) A következő időszak – *keis lépések korszaka* – a román politikában a harmadik köztársaság történetében ez idáig egyedülálló. A Szociáldemokrata Párt (PSD) 2000-2004 között kisebbségi kormányzást vállalt, és parlamenti támogatásra kérte fel a liberális (PNL) és a demokrata (PD) pártok mellett az RMDSZ-t is. Végül csak utóbbi vállalta a kormány parlamenti támogatását, és ezzel elkezdődött az ún. „protokollúm korszak”. Ugyanis a PSD és az RMDSZ éves megállapodásokba

foglalta azokat a kisebbségpolitikai célokat, amelyeknek a megoldását a kormánypárt a támogatás fejében vállalta.

A 2001-es egyezmény az egyetemet illetően finanszírozást ígért bizonyos szervezési és szakmai keret létrehozása érdekében – ennyi, semmi konkrétum. Külön beiskolázási számot hirdettek meg magyar jogászhallgatóknak, és beindult a közgazdász-képzés (részben) magyarul, amivel egy régi igény teljesülése felé történt meg az első lépés.

2002-ben tételesen a következő szerepelt: magyar nyelvű karok és tanszékek létrehozása a BBTE-en, és a magyar tagozat kialakítási lehetőségének tanulmányozása a marosvásárhelyi orvosi és gyógyszerészeti egyetemen, mindkettő „a tanügyi törvény keretei között”, továbbá vállalták magyar csoportok kialakítási lehetőségének az elemzését a kolozsvári zeneakadémián és agrártudományi egyetemen, illetve a marosvásárhelyi műegyetemen is. Az akkori helyzetben ez maximális ígéret volt, ez a legátfogóbb programcsomag, amely valaha is román kormányzati dokumentumban szerepelt. Csakhogy válaszként az egyetemek vezetői rögtön elővették erős fegyverüket, és az egyetemi autonómiára való hivatkozással mindent visszautasítottak. Tehették, hiszen a javaslatok elszabotálásában az élen éppen a korábbi miniszter egyeteme, a BBTE járt.

A 2003-as protokollúm a BBTE vonatkozásában immár nem 5 (a létező római katolikus és református mellé 3 új), hanem 2 új (humántudományok és reáltudományok) kar létrehozását szerepeltette, a speciális feltételként pedig: „megőrizve az egyetem multikulturális jellegét.” Ezek a célok a korábbi év vállalt programpontjaihoz képest komoly visszalépésnek minősültek, ami jelentheti azt, hogy az RMDSZ „zsarolási potenciálja” csökkent, de azt is, hogy a kormánypárt nem kívánt újabb konfrontációt az egyetemek vezetőivel. Mivel a BBTE vezetése kérte, hogy törvényt alkossanak az egyetem multikulturális jellegéről (amit nekik nem sikerült elérni), de ezzel sikerült újabb frontot nyitni és a figyelmet megosztani.

A BBTE-en 2004 elején, az egyetemi választások eredményeként új vezetés vette át az ügyek intézését, ami csak magyar vonatkozásban jelentett váltást. Ezért az újabb korszak kezdetét nem a kormányzási időhöz kötöm, hanem a BBTE egyetemi vezetőválasztásához. Míközben román oldalon a személyi változások nem jelentettek semmiféle

politika-váltást,⁴⁹ magyar oldalon a két új rektorhelyettes – Salat Levente politológus és Nagy László fizikus – közül a magyar tagozatért felelős Salat mindjárt tisztségük átvétele után az RMDSZ által beígért támogatást visszautasította.⁵⁰

Ebben az időszakban is további javaslatokat, memóriumokat terjesztettek be a BBTE magyar vezetői: 2000 – a BBTE által vállalt magyar előtörténet megjelenítése a román egyetem történetével hasonló módon; 2001 – javaslat tanszékek és karok létrehozására; 2003 – konkrét javaslat a BBTE szenátusának és memórium a román kormánynak az új karok és tanszékek megszervezését illetően; 2003 – a European University Association konferenciáját megelőző beadvány a szakminisztériumnak a BBTE átszervezésére vonatkozóan. Az előterjesztéseket szakmai viták előzték meg a magyar oktatók körében, 2003 végére elkészült a romániai magyar felsőoktatás katasztere, elemző írások születtek.⁵¹ Nehéz megmondani, mire utalt Salat Levente az előkészítetlenségre való hivatkozással, ugyanis a korábbi és az általa megrendelt elemzések⁵² következtetései lényegében azonosak. Nem is lehetett másként, az előterjesztett javaslatok egyetemi körökben 5-6 éve képezték vita tárgyát.

(5) *A polarizálódás korszaka* 2004 őszén kezdődött és ma is tart. Ez az időszak talán a leginkább vitatott valamennyi közül, ugyanis egy új

⁴⁹ A BBTE vezetésében a váltás azt jelentette volna, hogy A. Marga elveszíti befolyását, ami kétszeresen nem igaz: utódja teljes mértékben a híve, ugyanakkor a frissen létrehozott Akadémiai Tanács elnökeként a „stratégiai döntésekben” megtartotta meghatározó szerepét.

⁵⁰ Salat Levente megválasztása után nyilatkozta a kolozsvári *Szabadságnak* (2004. III. 2.): az RMDSZ és a PSD közötti egyezség értelmében létrehozandó önálló karok ötletét nem tudja támogatni, mivel az a szakértők feje fölött jött létre, és feladatának tekinti a megfelelő szakmai előkészítést.

⁵¹ Lásd: Péntek János: A romániai magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai, In: *Kisebbségkutatás*, 2004/1.

⁵² Lásd: Salat Levente: Dokumentumok a BBTE magyar tagozatának történetéből, In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004-2005*. 359-406. Ebben az összeállításban olvasható 2 tervezet, az első Péntek János, Kása Zoltán, Néda Árpád és Szilágyi N. Sándor professzorok, a második az akkori magyar egyetemi vezetők (Salat Levente, Nagy László, Szamosközi István) aláírásával. Bár a két elemzés érvrendszere és kontextusa különbözik, a végkövetkeztetés alig.

struktúra jött létre, a Bolyai Kezdeményező Bizottság, amely teljességgel áthangolta az egyetem ügyéről való közbeszédet.

A közel másfél évtized értékelése a magyar felsőoktatás szempontjából negatív, lényegi előrelépés nincs, a magyar közösség által elvárt megoldás nem is körvonalazódik.⁵³ A BBTE keretében több magyar szak indult, de semmi jel nem mutat a magyar oktatói közösség által évek óta igényelt strukturális változásra. Az évek óta kifogásolt problémák jegyzékét a BBTE magyar rektor-helyettesei 2001-ben eként foglalták össze:⁵⁴

- 1) „A magyar nemzetiségű fiatalok részaránya a felsőfokú oktatásban kevesebb, mint 5%, míg a magyar lakosság országos részaránya a hivatalos statisztikai adatok szerint 7,1%.
- 2) Nagyon sok szakterületen nem folyik anyanyelvi képzés (műszaki tudományok, mezőgazdaság, zene, képzőművészet). Így magyar anyanyelvű, magyar középiskolát végzett szakemberek nem ismerik megfelelő módon tudományáguk szaknyelvét, jóformán csak románul tudják kifejezni magukat szakterületükön.
- 3) Számos szakra a magyar középiskolát végzett fiatalok sokkal kisebb eséllyel felvételizhetnek, mint román társaik. Ennek oka egyrészt a felvételi tantárgyakban rejlik, másrészt nem minden intézmény tartja be a tanügyi törvény azon előírását, amely szerint az anyanyelven tanult tantárgyakból anyanyelven lehet felvételizni.
- 4) Nincs törvényileg szabályozva a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen a magyar tagozat helyzete, nincsenek saját tanszékeink, fakultásaink (csak ezeknek van a törvény szerint döntési joguk). A tanszékeken, kari tanácsokban, szenátusban többségi szavazattal bármikor elvethetők javaslataink.
- 5) A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen a magyar tagozat még egyetemi belső szabályzattal sincs szente-

⁵³ Egyedüli kivételként talán a marosvásárhelyi Színvészeti Egyetem említhető, ahol egymástól független tagozatok jöttek létre.

⁵⁴ Lásd: Kása Zoltán – Néda Árpád: A kolozsvári egyetem magyar tagozata I-II., In: *Magyar Felsőoktatás*, 2001/9-10. szám.

sítve, nincsenek elkülönítve a magyar oktatói állások. Emiatt nagyon sok esetben a gyakornoki állásokat román fiatalokkal töltek be, elvágva annak a lehetőségét, hogy az előadói testület a szükséges mértékűre gyarapodjék.

- 6) A Babeş–Bolyai Tudományegyetem, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem és Színművészeti Egyetem kivételével az egyetemi tanácsok ellenállása miatt (egyetemi autonómiára hivatkozva) lehetetlen részleges magyar nyelvű oktatást bevezetni más állami felsőoktatási intézményekben.”

A helyzet 2004-ig semmit nem változott, de azt is mondhatjuk, hogy mindmáig nem változott. A probléma-csomag kezelésére a román oktatáspolitikai felelősei részéről évek óta semmilyen hajlandóság nem mutatkozott, miközben a BBTE román vezetői részéről az országos és a nemzetközi szinten az az üzenet, hogy minden kérdést megoldottak, nincs szükség lényegi változtatásokra.

2004 végén, amikor az önálló egyetem kérdése szakanyagok és elemzések tárgyát képezte ugyan, de politikai prioritásként lekerült napirendről, jelentkezett egy zömmel fiatalokból álló oktatói csoport, amely új típusú és nemzetközi szintre is kiterjedő tematizációval a továbbiakban új perspektívákat is felvillantva, teljesen új olvasatát adta az egyetem-kérdésnek. Ebből a csoportból alakult ki később a *Bolyai Kezdeményező Bizottság*. A csoport fellépésének volt tehát egy elvi és egy kontextuális összetevője. Az elvi tényező a létező helyzet értelmezésére és elutasítására vonatkozik. Az adott helyzetben pedig azért látta szükségét a csoport a testületi fellépésnek, mert semmilyen politikai szándék nem mutatkozott 2004 végén az egyetem kérdésének napirendre vételére.

4. Érdekképviselet és nyomásgyakorlás

A BKB tevékenységének kronológiája elkészült és hozzáférhető,⁵⁵ ezért röviden a szervezet jellegéről és megnyilatkozási módjáról, tematizációs újításairól kell beszámolni. A BKB a leginkább lobb- és

⁵⁵ A BKB kronológiája, In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2006*. 485-496 old.

nyomásgyakorló csoportként volna meghatározható.⁵⁶ A nyomásgyakorló csoportok kommunikációs csatornaként funkcionálnak, a társadalomban jelen lévő érdekek, preferenciák széles körét jelenítik meg, és a közvélemény mozgósításának révén hatnak a hatalomra. A lobbicsoportok a közéletiségnek egy sajátos megnyilvánulását jelentik, köztes állapotot, amikor a cél a közvélemény helyes, más csatornákat kiegészítő, új dimenziót megjelenítő tájékoztatása.

2004 végén Románia az európai uniós felvételt előkészítő előcsatlakozási tárgyalásokat lezárta, bizonyosra vehető volt a belátható időn belüli belépése. A romániai magyar médiában több olyan jelzés volt, melyek az előcsatlakozási folyamatot a romániai magyarság érdekeinek szempontjából kihagyott lehetőségnek minősítették, hiszen a nemzetközi megfelelési kényszer kedvező helyzetet jelentett más alkalommal is – még ha nem is sikerült kihasználni. Egy fiatal oktató – Hantz Péter – azzal a javaslattal állt elő, hogy nemzetközi kisebbségi felsőoktatási konferenciát kellene szervezni, kettős céllal: egyrészt ráirányítaná a figyelmet az európai kisebbségi felsőoktatás létező intézményeire, másrészt az összehasonlítás önmagában lehetőséget teremtene egy a felsőoktatási kérdésekben érvényesített romániai paradigma – a multikulturalitás – átértelmezésére. Az elképzelést sokan jónak tartották és támogatták, sikerült előteremteni az anyagi alapokat. A konferenciaszervezés egy helyzetfeltáró és -értelmező folyamatot is elindított, elemző és bemutató anyagok születtek a jelzett csoport tagjainak a munkája nyomán. A 2005 májusában megtartott konferenciára elkészült és bemutatásra került a *Kolozsvári Charta* tervezete,⁵⁷ egy ajánlás a kisebbségek nyelvén működő felsőoktatási intézmények létrehozásának, működtetésének és támogatásának elveiről, azzal a céllal, hogy a résztvevő egyetemek a kezdeményezést felkarolják és megszülessen az első európai szintű dokumentum ebben a kérdésben.

A BKB 2005 júniusában szervezte meg az első felsőoktatási vitatestet, amelyet további három követett. A szervezők szándéka különböző célközönségekkel megvitatni a felsőoktatás helyzetét, megismertetni

⁵⁶ Lásd: Gabriela Colțescu (szakmai vezető): *Szótár plurális társadalmaknak. Vocabular pentru societăți plurale*. Kétnyelvű kiadás. A bevezetőt írta Gabriela Colțescu. Polirom Kiadó, Iași, 2005.

⁵⁷ Az alapdokumentumot Bakk Miklós és Bodó Barna készítették el.

a más országokban létező megoldásokat és meghallgatni-ütköztetni a témával kapcsolatos véleményeket. Elsősorban a román értelmiségi csoportok, illetve az egyetem kérdését a BKB-től eltérő módon értelmező magyar értelmiségiek véleményét szerették volna a szervezők a nyilvános vitába beemelni.

A BKB másik célkitűzése a romániai magyar egyetem kérdésének a Románia csatlakozási folyamatába való beemelése volt, konkrétan az időszakos országjelentésekben a diszkriminatív felsőoktatási helyzet és a magyar elvárás megjelenítése.⁵⁸ Ennek érdekében indult el az a kb. egy esztendőn át tartó tájékoztató, helyzetértelmező kampány, melynek célja a valós helyzet bemutatása a nemzetközi politika, valamint az európai felsőoktatás szakmai fórumai előtt. Ennek érdekében a BKB képviselőit több lobbizóton vettek részt Brüsszelben, Strassburgban, Genfben, Hágában – az ezekben a városokban működő nemzetközi intézményeknél –, több nyugati ország fő- és nagyvárosaiban,⁵⁹ sajtóanyagok születtek, elemzések és ismertető füzetek jelentek meg.⁶⁰

A BKB vezetői szerint a román-magyar kapcsolatoknak meghatározó tényezője kell, hogy legyen a romániai magyar egyetem kérdése is. Mivel 2005 októberében sor került az első román-magyar együttes kormányülésre, a BKB értelmezésében ennek napirendjén szerepelnie kellett az erdélyi magyar felsőoktatás kérdésének is. Ennek érdekében a BKB Erdély több városában tüntetés-sorozatot szervezett.⁶¹ A tüntetés hatására vagy sem, de tény, hogy a felsőoktatás kérdése napirendre került az együttes kormányülésen, és politikai ígéret is született.

⁵⁸ Romániában 2005-ben a magyarság részaránya 6,6 %, miközben a diáknépességnek alig 4,4 %-a magyar (a magyarul tanuló hallgatók részaránya 1,6%). Tehát a magyar fiatalok az országos átlagnál 50 százalékkal kisebb arányban végeznek egyetemet, amire két lehetséges magyarázat van: 1. a magyarság szellemi képességei ennivel az országos átlag alattiak, 2. az oktatási rendszer magyar szempontból diszkriminatív. Mivel nehéz elképzelni, hogy másfél milliós etnikai közösség csoportosan gyengébb elméjű, mint a vele együtt élők, marad a második lehetőség a helyzet értelmezésére.

⁵⁹ A legfontosabb találkozók és helyszínek adatait tartalmazza a BKB-kronológia.

⁶⁰ Ezek anyaga megtalálható a <http://conf.bolyai-u.ro> honlapon.

⁶¹ A tüntetések szervezését tekintették a BBTE magyar vezetői veszélyesnek és elfogadhatatlannak, a különvélemény komoly kommunikációs zavart okozott a továbbiakban a BBTE és a BKB vezetői között, elkezdődött a nyílt bírálat korszaka: a BBTE magyar vezetői eddig nyilvánosan nem bírálták a BKB tevékenységét, amire ezek után egyre gyakrabban kerül sor.

A tüntetés új korszak kezdeteként értékelhető: a civil véleménynyilvánítás és érdekképviselet teljes, magyar ügyekben 1996 (az RMDSZ kormánytényezővé válása) óta nem használt eszköztárának a vállalását. A BKB szerint az erdélyi magyarság érdekeit a viták megegyezéses rendezése, (értsd: behajthatatlan ígéretek) helyett egyre inkább általános (nemzetközi) normák helyi érvényesítésével kell és lehet képviselni illetve rendezni. Ehhez szükség van a politikai képviseleten túl egy olyan mozgalmi-társadalmi háttérre, amely kiemel(het)i a kérdést a tranzakcionális politika eleve adott keretei közül, lehetővé válik az új helyzet kialakulását elősegítő új tematizáció.

A BKB új szereplőket tudott az egyetem kérdésében megszólaltatni és a magyar fél oldalán felsorakoztatni. A legviszhangosabb és mindmáig a legerősebb erkölcsi pártfogást az a támogató levél jelentette, amelyet 81 nemzetközi hírvű tudós és író, köztük 12 Nobel-, Wolff-és Fields-díjas írt alá a Bolyai visszaállítása érdekében.⁶²

A BKB kezdeményezte és szervezte meg 2006 márciusában az RMDSZ támogatásával azt a felsőoktatási fórumot, amelynek a záródokumentuma egyedülinek nevezhető: az erdélyi magyar felsőoktatásról szóló *Nyilatkozatot* az RMDSZ elnökétől, aki a kormány miniszterelnök-helyettese is volt akkor, a magyar történelmi egyházak vezetőiig, egyetemi vezetőktől a felsőoktatással kapcsolatban álló szakmai és civil szervezetek vezetőiig minden felelős tisztségviselő aláírta.⁶³

2006 novemberében sor került a *II. Európai Kisebbségi Felsőoktatási Konferenciára*, immár személyes részvétellel, melynek kilenc országból meg Romániából Kolozsvárra érkezett résztvevői a romániai magyar felsőoktatást támogató nyilatkozatot fogadtak el.

A BBTE-en a többnyelvűségnek nem csupán több oktatási nyelv létét kell jelentenie, de meg kell mutatkoznia a felíratkozásban is. A felíratkozást illetően döntés született, hogy 2006. január 10-ig ennek meg kell történnie – de nem történt meg. A BKB 2006. november 8-án felíratban kéri az idézett döntés végrehajtását 2006. november 20-ig, ugyanis ezen a napon nyílt meg az Európa Parlament palotájában a BBTE-kiállítás, ahol a többnyelvű felíratkozást tényként közölték. En-

⁶² A nyílt leveler a BKB 2006. február 16-án tette közzé, illetve juttatta el a címzetteknek: Jose Manuel Barroso Európai Bizottság-elnöknek és Traian Băsescu román államfőnek, illetve Călin Popescu-Tăriceanu román kormányfőnek.

⁶³ Egyedül a BBTE magyar vezetői nem írták alá a dokumentumot.

nek ellenére a rektor sajtónak nyilatkozva azt állította, nem lesznek többnyelvű feliratok,⁶⁴ ezért Hantz Péter november 22-én néhány két-nyelvű feliratot helyezett el az egyetem két épületében.⁶⁵ A „táblakcióra” válaszként, a rektor javaslatára, november 27-én kizárták az egyetemről dr. Hantz Péter és dr. Kovács Lehel adjunktusokat, bár utóbbi közvetlenül nem vett részt a táblák kihelyezésében. Az egyetem vezetése „hisztérikus, diktatórikus, értelmetlen és erőszakos válaszlépése” (a *Szabadság* cikkírója szavaival) hatalmas szolidaritási hullámot váltott ki az egyetem magyar de nem csak magyar oktatói körében és a politikai és civil szférában.

2007-re a BKB minden vezetője távozni kényszerült az egyetemről,⁶⁶ ezzel új korszak kezdődött, hiszen a BKB kezdeményezői folytatják nemzetközi lobbizást és tájékoztató tevékenységüket, 2008-ban felsőoktatási törvénytervezetet készítenek elő.

A BKB új szintre hozta a magyar egyetemért folytatott küzdelemben, de sok oktató ellenkezését is kiváltotta az egyetemi világban nem szokásos módszer, a nyomásgyakorlás.

Összefoglalás helyett: merre tovább?

A romániai magyar felsőoktatás intézményi struktúrája és kínálata nem megfelelő. A Bolyai Egyetem hiánya meghatározó, nem csupán magyar elemzők, de egyes román és külföldi szakértők is úgy nyilat-

⁶⁴ Indokként a rektor azt hozta fel, hogy több terem magyar gondolkodóról van elnevezve és szobrot állítottak Farkas Gyulának.

⁶⁵ Érdekes néhány visszhangot idézni: „A magyar nyelvű feliratok ugyan mindössze percekig álltak a helyükön, ennek ellenére a BKB világraszóló, harsogó és maradéktalan diadalt aratott.” (*Szabadság*). A bukaresti Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala részéről Markó Attila államtitkár kijelentette, aggodalommal követte a BBTE többnyelvű feliratait körül kialakult eseményeket. „Meggyőződésünk, hogy egy olyan felsőoktatási intézményben, mint amilyen a Babeş-Bolyai Tudományegyetem, a többnyelvűségnek nemcsak egyszerű kijelentések szintjén, hanem a normalitás megerősítéseként kell jelen lennie. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem, amely magát a multikulturalitása által Románia legösszetettebb egyetemeként hirdeti, nem támaszthat akadályt a többnyelvű feliratokat kifüggesztésével szemben.”

⁶⁶ Bodó Barna BKB-elnök többszöri dékáni felszólításnak engedve 2007 szeptemberében távozott a BBTE-ről.

koztak: magyar egyetem nélkül nincs hosszú távú magyar jövő Romániában.

Mivel a 2000-es évek Romániájában a politikai elit nem vállalja, a román egyetemi szféra elutasítja a strukturális átszervezést, a magyar felsőoktatás autonómiájának a megadását, a kérdés az, milyen eszközök állnak azok rendelkezésére, akik a mai helyzetet nem tudják, és nem akarják elfogadni?

A BKB esete mutatja, vannak eszközök, lehetőségek, s ha egyik-másik esetben a hatalmi görcs szüli a demokráciában elfogadhatatlan válasz-reakciót (lásd: Hantz Péter és Kovács Lehel kidobása), akkor el kell menni nemzetközi fórumokig, mert ott nemcsak igazságot szolgáltatnak, de a nemzetközi figyelem is ráirányul a romániai magyarság felsőoktatási helyzetének tarthatatlanságára. A BKB fiatal kezdeményezői és mindazok, akik szimpatizálnak velük az ilyen nemzetközi fórumok közvetlen és közvetett hatása mellett abban bíznak, hogy előbb vagy utóbb a népi akarat megfelelő erővel fog egyetem-ügyben megnyilvánulni.